

YORDAN YOVKOV VE ÇAĞDAŞ BULGAR EDEBİYATI ÇALIŞMALARI

“JORDAN JOVKOV AND STUDIES IN CONTEMPORARY BULGARIAN LITERATURE”

Yrd. Doç. Dr. İ. Murat ÇAKMAKÇI*

Özet

Yordan Yovkov, Çağdaş Bulgar Edebiyatının 30’lu ve 40’lu yıllar edebiyatı olarak adlandırılan döneminin en önemli yazarıdır. Eserlerinde modernizm akımının etkilerine karşı çıkmış, şiir ve düzyazı türünde eserler vermiştir. Ülkesinin değerlerine ve insanın içinde varolan iyilik duygusuna önem vererek, öykülerinde bu duyguları vurgulamıştır. Ünlü Alman edebiyatçısı Thomas Mann ve Nobel edebiyat ödülü sahibi ünlü Yugoslav yazar İvo Andriç başta olmak üzere pek çok edebiyatçıdan övgü dolu sözler almıştır.

Anahtar Kelimeler: Yordan Yovkov, Bulgar Edebiyatı, Bulgar Nesri, Slav Edebiyatı, Balkan Edebiyatı.

Abstract

Jovkov’s place in the history of Bulgarian literature is in many ways exceptional. Through his work Bulgarian literature in general and Bulgarian prose in particular, have attained international standards of achievement. The great German writer Thomas Mann included Jovkov’s story “The Sin of Ivan Belin” in his anthology Die Schönsten Erzählungen der Welt (The Most Beautiful Stories of the World, 1956), the only story in Balkan literature so honored. Ivo Andrić, the Yugoslav Nobel prize winner for literature (1963), has acknowledged his indebtedness to Jovkov, who, he believes possesses an unusual ability to raise regional values to the level of universal significance.

Key Words: Jordan Jovkov, Bulgarian Literature, Bulgarian Prose, Slavic Literature, Balkan Literature

* Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Ünlü Bulgar yazarı Yordan Yovkov, Kocabalkan Dağı eteklerinde bulunan Kotel kasabasının Jeravna köyünde 1880 yılında doğmuştur. Önce Kuzey Dobruca'da çobanlık yapan babası, yazarın doğduğu yıl Güney Dobruca'da bulunan Çifutköyü'nde göçe zorlanan bir Türkten çok ucuza aldığı 600 dönümlük arazi sayesinde toprak sahibi olmuştur. Yovkov'un babası Stefan Yovkov, Çifutköyü'nde çiftlik işlerini yoluna koyarken, ailesi hala Jeravna'da bulunmaktadır. Bu nedenle Yovkov, ilk ve orta okulu Jeravna ve Kotel'de okumuştur. Lise öğrenimini ise Sofya'daki I.Erkek Lisesi'nde tamamlamıştır. Temmuz 1900 yılında liseden mezun olunca ailesinin yanına Çifutköyü'ne gitmiştir. İki ay sonra Dobruca bölgesinde bulunan Çiftlik Musabey köyünde ilkokul öğretmeni olarak çalışmaya başlar. Bir süre sonra askere çağırılmıştır. Sofya'da askerliğini yaparken 1902 yılında Bulgar Öğretmenler Birliği'nin yayın organı olan "Sıznaniye" gazetesinde "Ağır Haç Altında" ("Pod tejkija krist") adlı ilk şiirini yayımlamıştır. 1904 yılının Şubat ayında askerliğini bitirerek Teğmen rütbesini almış; aynı yıl Sofya Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kayıt olmuş, ancak parasızlık nedeniyle, üniversite öğrenimine son vermek zorunda kalarak Çifutköyü'ne dönmüştür.

Yovkov Dobruca'ya geldiği sıralarda, yöre halkı hakkında bir bilgisi yoktur. Zamanla yazar, yöre halkına çok alışmış ve sevmiş, Türkçe ve Romence öğrenmiş ve kendisini Dobrucalı olarak tanıtmaya başlamıştır. Dobruca'da yaşadığı sekiz yıl boyunca, Türkleri ve Türk kültürünü yakından tanıma olanağı bulmuştur. Yazar bu bölgede yaşadığı dönemi şu sözcüklerle anlatmaktadır: "*Düşünce yapım bu süre içinde biçimlendi. Yaşama ve insanlara olan yaklaşımım bu süre içinde oluştu. Geçirdiğim en önemli ve etkili olaylar bu döneme aittir. Bütün deneyimlerimi ve gözlemlerimi, yaşadığım bütün dünyayı bu dönemde elde ettim.*"¹

1904 – 1912 yılları arasında Dobruca'da öğretmenlik yapmaya devam eder ve edebiyat çalışmalarını da sürdürür. 1901-1911 yılları arasında farklı gazete ve dergilerde otuz beş şiiri yayımlamıştır. 1910 yılında "Çobanın Üzüntüsü" ("Ovçarova jalba") adlı ilk öyküsünü yayımlar. Yovkov, 05.10.1912 yılında Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne savaş açınca, savaşa astsubay olarak katılmıştır. Birinci ve İkinci Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'na katılan yazar, savaş muhabirliği de yapar. 1920-1927 yılları arasında Bükreş'teki Bulgar Elçiliği'nde çalışan Yovkov, 1927 yılında hayatının sonuna kadar yaşadığı Sofya'ya yerleşir.

Yovkov, 1912-1927 yılları arasında yazdığı çok sayıda belgesel öykü ve denemeyi "Öyküler" ("Razkazi") adı altında iki cilt halinde toplamıştır. 1917 ve 1918 yılları arasında yazdığı kısa öykü kitapları "Son Sevinç" ("Poslednaradost", 1926), daha sonra 1933 yılında "Tekereklerin Türküsü" ("Pesenta na koleletata") adıyla, "Kocabalkan efsaneleri" ("Staroplaanski legendi", 1927), "Antimov Hanında Geceler" ("Veçeri v Antimovskiya han", 1928) "Kadın Kalbi" ("Jensko

¹ Kazancıyev, Sp.: Sreşti i razgovori s Yordan Yovkov, izd.Bilgarski pisatel, Sofiya, 1980, s.42.

sırtse”, 1935) ve “Eğer konuşabilselerdi” (“Ako mojeha da govoryat”, 1936) adları altında yayımlanmıştır.

Bulgar Edebiyatında, ünlü yazar Elin Pelin’den sonra da Bulgar nesir türleri arasında yer alan kısa öykünün estetik alanındaki başarılar artarak belirginleşmiştir. Çünkü kısa öykü sanatında, hem Bulgar toplumundaki sosyal değişiklikler, hem de edebi sürecin en belirgin arayışları ve eğilimleri görülebiliyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında aralarında Yovkov’un da bulunduğu kısa öykü yazan sanatçılar, öykü geleneğinde kaydedilen sonuçları göz önüne bulundurarak kendi yollarını aramak zorundaydılar. O dönemin bütün Bulgar yazarları gibi Yovkov da öykü geleneğini genişletmek çabasıdadır. Bu çaba ilk öykülerinden son öykülerine kadar büyük bir başarıyla sonuçlanmıştır.

Yovkov’la bir kıyaslama yapılırsa, Elin Pelin’in çok daha uzun bir sürede öykü yazdığı söylenebilir. Buna rağmen Elin Pelin’in ilk ve son öyküleri arasında biçim açısından çok büyük fark yoktur, oysa Yovkov’un yalnızca ilk ve son öyküleri arasında değil, bütün kitapları arasında büyük fark vardır. Bu durum edebiyat eleştirmenlerini oldukça zorlamaktadır. Karavelov, Vazov ve Elin Pelin’in öyküleri ilk dönem ve klasik dönem olarak ikiye ayrılır. Yovkov’un öyküde gösterdiği gelişme çok daha karmaşıktır. Yazarın her öykü kitabı, bir önceki kitabına ne kadar benziyorsa, daha sonraki kitabından da o kadar farklıdır. Aynı zamanda Yovkov’un kitapları Vazov’un ve Elin Pelin’in daha önce yazdıkları öykü kitaplarına hiç benzemez. Yazar, devamlı öykülerini bir odak noktası etrafında toplamaya çalışır. Kitaplarında yer alan öyküler arasındaki bağ, yalnızca tematik ve bölgesel değildir. Bu bağ ve devamlılık bir kitapta yer alan aynı figürler tarafından diğerinde de sağlanmaktadır.

Yovkov’un 1912-1918 yılları arasında yazdığı öyküler yapı açısından zayıftır. Bu öykülerde genelde bir veya birkaç olay kronolojik bir biçimde anlatılır ve “ben-anlatı” biçimi kullanılır². Yovkov’un tam anlamıyla gazete dilini kullandığı bu öykülerdeki belgesellik, öykülerin bütünlüğünü bozmakta, sanatsal niteliğini azaltmaktadır. Yazarın savaş öyküleri arasında en önemli olanlar “Karasu Yakınlarında” (“Kray Mesta”) adını taşıyan öykü dizisinde yer almaktadırlar. “Karasu Yakınlarında” adı altında toplanan öykülerin en önemli özelliği belgeseliktir. Öykülerde yer alan peyzaj ve yerler, gerçek isimleriyle hiç değiştirilmeden betimlenmiştir. Bu bölümün öyküleri ‘ben – anlatı’yla yazılmıştır ve anlatıcı yazardan kolay kolay ayırt edilememektedir. Yazar hem anlatıcıdır, hem olaylarda yer alır hem de önemli bir figürdür.

“Karasu Yakınlarında” adlı öykü dizisinin ve bazı başka savaş öykülerinin sanatsal özellikleri hem Yovkov’un olgunluk dönemi (1919-1937) yapıtlarının özelliklerini, hem de figürlerinin karakterini büyük ölçüde belirler. Savaş dönemi ile ilgili çoğu öyküden farklı olan bu öykü dizisinde yazar, gözlerini

² Çakmakçı İ. Murat, Yordan Yovkov ve Öyküleri, Doktora Tezi, A.Ü.S.B.E., Ankara 2004, s.22.

savaşan askerlerden savaşmayan halka ya da savaşla tüm bağını koparmış kişilere ve doğaya çevirmiştir. Yovkov, genelde tuhaf, sıra dışı askerleri incelemektedir. Bu kişiler, asker olmalarına rağmen, askerlikle ilgisi olmayan kendi dünyalarında yaşamaya devam etmektedirler ve çevredekiler tarafından “*tuhaf*” (“çundi”) olarak adlandırılmaktadırlar. Örneğin “*Tuhaf*” (“Çundiyat”, 1925) adlı öyküde bu askerlerden olan Popeto kimsenin duymadığı sesler duymaktadır, Jivko kuşlarla konuşmaktadır ve kimsenin anlamadığı işaretlerle yazı yazmaktadır. “*Kutsal Gece*” de (“Svetata noşt”, 1917) ise Arso adlı bir asker sürekli İncil’deki bazı satırların altını çizmektedir. “*Hemşehriler*” (“Zemlyatsi”, 1915) öyküsünün kahramanlarından olan Stoil ise sürekli ilkbaharın geldiğini söyleyerek, memleketteki topraklarını süremeyeceği için üzüntü duymaktadır.

Bu dönemde Yovkov, artık kahraman türünü seçmiştir. Daha sonra verdiği eserlerinde sürekli bu tip üzerinde durmuştur ve büyük bir sempatiyle öykülerinde, bu tipi işleyip geliştirmiştir. Bu tip hızlı düşünebilen ve çabucak doğru yolu bulan bir kişi değildir. Daha çok ağır düşünen, kendi ahlâk değerlerinde ve dinsel inançlarına sadık bir köylüdür. Bu köylü, yaşamı yaşayarak değil, geçmişten kalan gelenekler aracılığıyla tanınmaktadır. O, değişiklikler ve karşılaştıkları olaylar karşısında büyük acı duyan, derinden sarsılan bir kişiliktir. Savaşta yer almalarına rağmen, bu figürleri cezbeden şeyler, savaştaki yiğitlik, zafer gibi duyguların aksine, çiçek, toprağın sürülmesi, rüzgarın çıkması gibi yaşamın günlük ve sıradan yanlarıdır.³ Bu öykülerinin hayranlık uyandıran en önemli özelliği, Yovkov’un bitip tükenmek bilmeyen “insan sevgisidir”. Olgunluk döneminde yazdığı eserlerinde “insan sevgisi” ana tema olarak kendini gösterecektir. Yazar, insanlığın en kötü hali olan savaşta bile büyük bir acı ve sabırla, insan severliğin kalıntılarını aramaktadır. Onun dünya görüşüne göre insanlar “iyi” ya da “kötü” olarak dünyaya gelmezler. Onları “iyi” ya da “kötü” yapan yaşadıkları toplum ve dünyadır.

Yovkov’a kadar gelişen Bulgar öykü geleneğindeki Bulgar figürü, millî ve toplumsal özelliklere bağlıdır. Daha önce de belirtildiği gibi Uyanış Dönemi ve 20.yüzyılın ilk yıllarında yazılan öykülerin figürleri, yazarın millî fikrini taşımaktadır. Zamanla kolektif düşüncenin yerini bireysel düşünce alır, figür daha belirgin ve kişisel özellikleriyle karşımıza çıkar. Böylece millî fikir gider ve yerine sosyal fikir gelir. Bu yeni figür, Vazov, Vlaykov ve Straşimirov’un bazı öykülerinde, genç P. Todorov’un ve Stamatov’un ise bütün öykülerinde yer almaktadır. Elin Pelin’in eserlerinde bu durum ağırlık kazanmaktadır. Yavaş yavaş Bulgar kısa öyküsündeki figür, sosyal bir birey olarak değil bireysel bir varlık olarak değişir ve yeni yerini almaya başlar. Petko Todorov’un yazdığı idillerle bu alanda estetik başarılar sağlanmıştır. Ancak öykü alanında, Penço Slaveykov (1866-1912) ve Peyo Yovorov’un (1878-1914) şiirleriyle, şiir alanında sağlanan başarı öykü alanında sağlanmamıştır. Yovkov’un yazdığı öyküler sayesinde figür

³ A.g.e. s.23.

niteliği *millî – sosyal'den millî – bireysel* olmaktadır. Çünkü yazar, Bulgaristan'da ilk defa amaçlı olarak bireysel özellikleri aramaya başlamıştır.

Yovkov'un figürü, Elin Pelin'in figüründen daha karmaşık olduğu için birkaç cümleyle belirlenmesi mümkün değildir. Yazarın figürleri sosyal, millî ve dinî açıdan farklıdır. Yani Yovkov, yoksul ve zengin, yüksek mevkide bulunan ve sıradan insanları betimlediği gibi, farklı milletlere ve dinlere ait insanları da incelemektedir. Aynı zamanda yazarın figürleri, geniş bir zaman çerçevesi içinde yer almaktadır. Bu kronolojik çerçeve 18. Yüzyıldan başlayarak 20.yüzyılın 30'lu yıllarına kadar uzanmaktadır. Daha önce de söylendiği gibi, Elin Pelin'in öykülerindeki odak noktası olaydan oluşmaktadır. Yordan Yovkov ise yavaş yavaş bu odağı, figürün iç dünyasına doğru götürerek Bulgar öykü geleneğine yeni bir olgu kazandırmaktadır. Yazarın bu özelliği "Tekerleklerin Türküsü"nde ("Pesenta na koleleta") olduğu gibi "Kocabalkan Efsaneleri" ("Staroplaninski legendi"), "Antimovski Hanı'nda Geceler" ("Veçeri v Antimovskiya han"), "Kadın Kalbi" ("^Jensko sırtse"), "Eğer konuşabilselerdi" ("Ako mojeha da govoryat") adlı öykü kitaplarında da vardır. Figürün iç dünyasının öykünün odağını oluşturması, yalnızca Yovkov'un öykülerinde değil, Elin Pelin'den sonra bu alanda eser veren hemen hemen bütün Bulgar yazarların öykülerinde de söz konusudur. Konuya daha az yer vererek insanın iç dünyasına büyük ilgi gösteren yazarlar, sıradan insana daha büyük ilgi duymaya başlarlar. Aristokrasi geleneği olmayan Bulgaristan gibi bir ülkede, sıradan insan başka ülkelere göre çok erken sahneye çıkmaktadır. Bu, Uyanış Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Uyanış dönemi ya da Bulgar Rönesansı adı verilen süreç 18.yy.ın sonu ile 19.yy.ın ilk yıllarını kapsar.Sözü edilen uyanış,Bulgar halkının özellikle Avrupa'nın gelişmişliklerini yakalamak ve uyruğu olduğu Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını elde etmek için her alanda mücadele ettiği bir dönemdir.Uyanış edebiyatında yer alan sıradan insan milli bir rol üstlenir. Karavelov ve Vazov'un öykülerindeki olay, insanı tarih sahnesine çıkarmaktadır ve figürün önemi, savunduğu fikrin önemiyle ölçülür. Bulgaristan, bağımsızlığını kazandıktan sonra insanlar, sosyal haklarını savunsa da acı çekerken hep geriye, daha iyi olduğunu düşündükleri eski dönemi hatırlamaktadırlar. Elin Pelin'de yaşanan geçmiş, figürün bilinçaltındadır. Yovkov'un figüründe ise bu geçmiş tekrar çok önemli bir rol oynar. Figürün geçmişi, yazarın öyküleri için gerekli bir temel oluşturur. Yovkov'un öyküsü, geçmiş ve şu an arasında yapılan kıyaslamadan ibarettir. Geçmiş, figürün karakterindedir. Bu karakter, Elin Pelin'in figüründen farklı olarak, çevresindekileri yoksul ve zengin olarak ikiye ayırmaz, yetiştiği ahlaki kurallara uygun olarak, onları haklı ve haksız olarak iki gruba ayırır.

"Kocabalkan Efsaneleri" adlı öykü kitabı, yazarın savaşımlardan sonra yazdığı kitaplardan çok farklıdır; çünkü öyküler efsanelerden esinlenerek yazılmıştır. Bu kitaptan bir yıl önce çıkan "Tekerleklerin Türküsü" (Pesenta na koleletata) ise Yovkov'un savaş dönemi yaratıcılığıyla daha sonraki dönem yaratıcılığı arasındaki farkın işaretlerini taşımaktadır. Bu öykü kitabında ortaya konan sanatsal özellikler, Yovkov'un son kitabı olan "Eğer konuşabilselerdi" (Ako

mojeha da govoryat)'ye kadar devam etmiştir. "Tekereklerin Türküsü" adlı öykü kitabında Lyutskan, Boyanov gibi çabuk kırılan ve Sali(h) Yaşar, Halil Hoca, Tokmakçı gibi bilge figürler yer almaktadır. Ondan sonra çıkan kitaplara oranla bu kitabın, farklı figürleri nedeniyle ayrı bir yeri ve değeri vardır. Bu kitapta ilk defa öykü içinde yer alan zaman, geçmiş ve şu an olarak ikiye ayrılır. Aynı zamanda geçmiş, şu anın çölünde bir serap gibi görünmektedir. Bu serap büyük ve erişilmesi mümkün olmayan bir şeydir. Söz konusu kitabında ilk defa, herkes yaptığı şeylere göre ödüllendirilir veya cezalandırılır. Sali(h) Yaşar figüründe ise bilgelik, tefekkür ve dünyayı farklı görmek gibi özellikler yer almaktadır.

Yovkov'un Tokmakçı ("Senebirli Kardeşler"- "Senebirskite braty") ve David Dede ("Dyado David") gibi figürleriyle dünya arasında, açıklanması mümkün olmayan ve korkunç bir uçurum bulunmaktadır. Ancak bu uçurum Sali(h) Yaşar için aşılması mümkün bir uzaklıktır, çünkü o, hem iyi bir insan, hem iyi bir usta, hem de ümidini hiçbir zaman kaybetmeyen ümitli bir kişidir. Sali(h) Yaşar aracılığıyla Bulgar edebiyatında çok nadir rastlanan, güzelliği yaratan sanatçı konusu farklı bir biçimde işlenmektedir. "Kocabalkan Efsaneleri" ve "Tekereklerin Türküsü" adlı öykü tipleri aracılığıyla *figür-fikir* arasındaki ilişki yeni bir biçimde ele alınmaktadır. Bulgar edebiyatında ilk defa figür, fikrin gerçek taşıyıcısıdır. Yazarın fikri bu öykülerde figürün fikrine dönüşmektedir. Böylece bu ikilinin arasında görülen her türlü fark ortadan kalkmaktadır.

"Antimovski Hanı'nda Geceler", "Kadın Kalbi" ve "Bir Konuşabilselerdi", Yovkov'un öykü alanına kazandırdığı sanatsal özelliklerini içeren kitaplarıdır. Bu kitaplarda yer alan figürler, "Tekereklerin Türküsü" ve "Koca Balkan Efsaneleri"nin figürlerine göre farklı zamana ve ahlaka ait insanlardır. Daha önce olduğu gibi bunlarda da yazarın dinamik sanatsallığı dikkat çekmektedir. Her kitap hem kendinden önceki kitaptan farklıdır, hem de bir sonraki kitaba giden yolu çizer. Kitaplardan her biri "Yovkov'un yazınsal dünyasında"⁴ ve sanatında önemli yer almaktadır. Daha önce de söylendiği gibi Yovkov'un her kitabı, bir çok açıdan yeni ve farklıdır.

"Antimovski Hanı'nda Geceler" adlı kitabında yazar son olarak 'ben-anlatı' kullanmaktadır. Kitabın başladığı "Kalmuka'nın Uyuklaması" ("Dryamkata na Kalmuka") adlı öyküde yer alan 'ben-anlatı'nın işlevi, hem sonraki öyküleri yapı açısından birleştirmek ve inandırıcı olduğunu göstermektir; hem de "Bir Avuç Kül" ("Şepab pepel") adlı öyküyle beraber öykü dizisi kitabına dairesel anlatım kazanmaktadır. Öykü dizisinden oluşan bu kitabın anlatım sanatı konusunda ünlü eleştirmen Prof.Dr.İskra Panova şunları söylemektedir: "Bağların bu gevşekliliği, figürlerin ve olayların düzensiz ayrımı, anlatım biçimlerinin farklılığı (en az üç farklı anlatım vardır; yazar birinci tekil şahısta ve anonim anlatıyor ayrıca anlatıcı

⁴ Yovkov'un kitapları, birlikte de ayrı ayrı da sanatsal bir bütünlük oluşturur. Bu nedenle Bulgar eleştirmenleri, "Yovkov'un yazınsal dünyası"ndan bir bütün olarak söz ederler. Bunlar arasında Vladimir Vasilev, İvan Meşekov, Simeon Sultanov ve Georgi Tsanev vardır.

da anlatıyor), beklenmedik ve organik olguları, doğal zenginliği ve yaşamın doğal akışıyla ilgili hisleri uyandırmaktadır (...).”⁵ Kitabın dairesel anlatımı, olayların geliştiği yerin ve bazı öykülerin figürlerinin aynı olması, öykü sanatının başka bir biçime, yani öykü dizisi biçime geçtiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle eleştirmen Vladimir Vasilev (1883-1963) 30’lu yıllarda “Antimovski Hanı’nda Geceler”e “*kitap-roman*”⁶ adını vermektedir. Öykü kitabının bu dairesel anlatım biçimi, Yovkov’a hem bütün kitabın yapısı açısından, hem de ayrı öyküler açısından büyük olanaklar sağlamıştır. Böyle bir öykü dizisi modeli, yazarın kısa anlatım biçimi kullanmasına neden olmuştur. Olayların geliştiği yerin ve bazı figürlerin tekrarlanması, büyük çatışmaların gelişmesi ve çözülmesinin tasviri açısından yardımcı olmaktadır. Her öykü, bir önceki öykünün çatışmalarını içerir. Her öyküden sonra kadın figür Sarandovitsa (birbirine çok benzeyen anne veya kızını), önce ikinci derecede bir figür olarak görünse de, zamanla öykü kitabının odağı ve ana figürü olur. Başlangıçta daha güçlü pozisyonda olan erkek figürler bir ayna gibi Sarandovitsa’nın görünmesini sağlamak ve böylece bu kadın figür bütün özellikleriyle betimlenmektedir. Öğretmenler Bataški, Preseltsi köyünden Mateya, Mosko Dede, yazarın fikrini taşıyan odak figürü yalnızca yansıtmakla kalmazlar, onlar o fikir ve kadın uğruna yaşamaktadırlar. Yani her öykünün ana figürü olan bütün erkekler, aslında öykü dizisinde ikinci planda kalarak, ana figür olan güzel Sarandovitsa ya da benzerlerini betimlemek için yardımcı olmaktadır. Böylece Yovkov, mükemmel bir şekilde daha sonra da kullanacağı bu öykü dizisi modelini savunmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi “Koca Balkan Efsaneleri” ve “Tekerleklerin Türküsü” adlı öykü kitaplarında yer alan çalışmaları, yazarın *fikri-figür* kişisi tarafından üstlenmiş durumdadır. Fikir, figürün karakterinde, ahlâkında ve dünya algılamasında en baştan beri vardır; ancak fikir kendisini figür dışında gösterir. Bu, Elin Pelin’in öykülerinde olduğu gibi, Yovkov’un öykülerinde yer alan peyzaj, mecaz ve yorum bölümlerinde de yer alır. Ancak “Tekerleklerin Türküsü” ve “Kocabalkan Efsaneleri”nden sonra yazar, bu geleneği geliştirmek için yeni formlar aramıştır. Yovkov’un yıllar sonra Prof. Dr. Spridon Kazanciyev’e (1882-1951) söylediği sözler, aslında “Antimovski Hanı’nda Geceler” adlı öykü kitabı için de geçerlidir: “*Defalarca ilk satırdan başlayarak, son satıra kadar, içinde her şeyin olduğu ve varlığımın hissedilmediği bir öykü yazmaya çalışmışımdır.*”⁷ Yovkov yalnızca kendini gizleme konusunda değil, “Kadın Kalbi” (Jensko sırtse) kitabını hazırladığı dönemde kullandığı benzetmeler konusunda da ilginç sözler söylemiştir: “*Benim yapıtlarımda fazla benzetme yoktur; bilmiyorum, belki bu durum bireysel bir özelliğimdir, ama ben benzetmelerden bilinçli olarak kaçıyorum. Sanırım benzetmeler yapıtlarıma, benim görme ve yaratma şeklime uymuyorlar.*”⁸ Yovkov yalnızca öykülerin ve öykü dizisi kitaplarının yapısıyla

⁵ Panova, İ. Vazov, Elin Pelin, Yovkov. Maystori na razkara, izd. Narodna prosveta, Sofiya, 1988, s. 155.

⁶ Vasilev, VI. Ot 1920 godini. Do dnes. Yordan Yovkov, sp. Zlatorog, 14, kn. 4, Sofiya, 1933, s. 185-196.

⁷ Kazanciyev, Sp. Srište i razgovori s Yordan Yovkov, Sofiya, 1980, s. 39.

⁸ A.g.e., s. 80.

değil, anlatıcının bakış açısı ve kullandığı mecazlarla da farklı-üst bir anlatım şekline ulaşabilmiştir.

“Antimovski Hanı’nda Geceler” (Veçeri v Antimovskiya han) adlı kitabında Yovkov’un fikri, tamamıyla figürün öznel fikrine dönüşmektedir. Aynı zamanda yazar, köy dünyasına tam anlamıyla girmektedir. Aslında savaş öykülerinde ve ondan sonra yazdığı öykülerinde köy ve köy hayatı, köy gerçekleri yer alır; ancak “Antimovski Hanı’nda Geceler”de ilk defa köylü çok sesli, etken ve ayrıntılı bir biçimde betimlenmiştir. 1927 yılına kadar yazdığı kitaplarındaki memur, öğretmen, subay, gümrükçü gibi figürler, “Kocabalkan Efsaneleri”nde yer alan eşkıyalar, güzel kadınlar ve yakışıklı dağ erkeklerinin yerini artık, köylü, ırgat, hizmetçi, bir zamanlar ünlü olan ama artık güçsüz dedeler, çobanlar ve demirciler almaktadır. Okuyucu, “Antimovski Hanı’nda Geceler”, eserinde bu değişik kişilerin dünyası ile tanışır. Güzel ve akıllı Sarandovitsa, eski ve yeninin tuhaf bir karışımıdır. Güzelliği ve etkileyici gücüyle bu kadın ve benzeri olan kadınlar hala eski zamana aittir. Kadında olan bu özellikler, geçmiş zaman erkeklerinde kahramanlık ve samimiyet duygusu uyandırır. Ancak pratik zekasıyla bu kadın ve benzerleri artık yeni zamanın insanlarıdır. Sarandovitsa için kullanılan bir araçtır. Örneğin Geno Dede, genç Sarandovitsa için intihar eden Bataşkil öğretmenin paralarıyla ilgili soru sorduğunda, Sarandovitsa şöyle cevap vermektedir:

“Parayı nasıl almayayım ki, Geno Dede? Vasiyetname düzenli ve kanuna uygundur. Sonra bu işinbana ne kadara patladığını sormuyorsun? Korku ve üzüntü dışında, han üç gün kapalı kaldı. Ya doktorlara ve ilaçlara verdiğimiz para... Neden almayayım ki? Sonunda adam böyle istemiş, böyle de yapmıştır, onun bileceği bir iş...”⁹

Yovkov’un bu kitaptan sonra yazdığı “Kadın Kalbi” adlı eserinin içindeki öyküler “Antimovski Hanı’nda Geceler” kitabının ikinci bölümünde yer alan ve birbirine bağlı olmayan öykülerine benzemektedir. Burada yazar, çağdaşlarını betimlemeye çalışsa da figürleri, karakter ve ahlak açısından birer istisnadır. Öykülerin kahramanları aktif (“Rodyu”, “Asiye”, “Günahkar”(Greşnitsa) veya pasif “Serafim”, “Flütçü”(Sviraç na fleyta) bir şekilde toplumla çatışma içindedirler. “Kadın Kalbi” adlı kitabın öyküleriyle yazar, sıradan, basit, sakin ve gerçek bir yaşam biçimini göstermeye çalışmıştır. Çatışmalar doğal olarak vardır; ancak onlar genelde sakin bir şekilde yaşanır. Açıkça gösterilen büyük çatışmalardan yoksun olan kitap, felsefe ve bilgelikle doludur. Buna rağmen söz konusu eser, “Eğer Konuşabilselerdi” adlı kitabın basit ancak büyük bilgeliğinden çok uzaktır. Yovkov, “Antimovski Hanı’nda Geceler”den sonra “Kadın Kalbi” kitabını yazarak en ilginç, en mükemmel ve en son kitabı “Eğer Konuşabilselerdi” için gereken tüm özellikleri kazanmıştır.

⁹ Yovkov, Y. Sıbrani sıçineniya, tom 2, izd. Bilgarski pisatel, Sofiya, 1970, s. 327.

Boris Eichenbaum (1896-1959) gibi Rus eleştirmenler, A.P. Çehov'un Rus edebiyatına kazandırdığı özelliklerden söz ederken yazarın, devamlı anlatıcının metnini kısaltarak, öykülerini sahne sanatına yaklaştırdığını, figürlerin konuşmaları arkasına gizlendiğini söylemektedirler. Yovkov'un da Bulgar öykü sanatına bu tür bir katkısı vardır. "Eğer Konuşabilselerdi" (Ako Mojeha da Govoryat) adlı öykü dizisi bu açıdan tam bir şaheserdir. Bu nedenle dönemin ünlü edebiyat eleştirmeni olan Georgi Tsanev yazarın söz konusu eseri hakkında 1937 yılında şunları söylemiştir: "Bu tam anlamıyla özgün, içerik ve ruh açısından bütünüyle yeni bir kitaptır. Edebiyatımızda bundan önce böyle bir kitap yazılmamıştır"¹⁰ Kitapta meydana gelen her şey, okuyucunun gözleri önünde olur biter. Aynı zamanda bu olgular figürün gözleri veya düşüncesi aracılığıyla okuyucuya aktarılmaktadır. Bu konuda Prof.Dr.İskra Panova şunları yazmıştır: "Bu yöntemin etkisi çok yönlüdür. O hem yazarın tarafsızlığını güçlendirmekte, çünkü görünürde anlatıcı değil figürler vardır, hem gören ve görünen şeyi birleştirerek, aynı olayın içinde yer almalarını sağlamakta, hem çok değerli olan gerçekçilikle ilgili hisleri aşlamakta, (...)"¹¹ Anılarda yaşayan geçmiş ve şu anın arasındaki farkı göstermeye çalışan Yovkov, "Eğer Konuşabilselerdi" adlı öykü kitabında bunları öylesine büyük bir ustalıkla birleştirmiştir ki, okuyucu her şey şu anda oluyormuşçasına gözleriyle seyredebilmektedir. "Kocabalkan Efsaneleri" ve "Antimovski Hanı'nda Geceler"de yer alan figürler, tesadüfleri aşarak kendi kaderlerini belirlerken "Eğer Konuşabilselerdi" adlı öykü dizisinde yazar, yeniden tesadüfe güvenir ve figürlerin karakterlerini tesadüfler aracılığıyla gösterir.

Yovkov, genelde hayatın anlamının ölümü yenmekte olduğunu düşünmektedir, ancak "Eğer Konuşabilselerdi" de ölüm, hayatın bir parçası olarak değerlendirilir. Yazarın bu kitapta yer alan fikrine göre ölüm, insanın hayatında var olan bazı sıradan olaylardan daha korkunç veya daha özel bir olay değildir. *Yazar-fikir ve figür-fikir* ilişkisi bu kitapta çok daha farklıdır. "Eğer Konuşabilselerdi"nin fikri, ufuk çizgisi üzerinde duran bir şimşek gibidir. Gökyüzünü aydınlatır ve atmosferde de vardır, ancak hiçbir zaman somut biçimde değildir. "Görünen dünyanın yaratıcısı"¹² olan Yovkov'un fikri, olayın doruk noktasında veya herhangi bir bölümde değildir. Yazarın fikri, yumuşak bir şekilde her şeyde yansımaktadır. O hem figürde, hem dünyada, hem de onları somutlaştıran anlatıcıdadır. Böylece okuyucu, bu kitabın sayfalarında yeni bir rol üstlenmektedir. Yani okuyucu oradaymış gibi her şeyi kendi gözleriyle görebilmektedir. Okuyucunun, bu yeni rolü yalnızca Yovkov'un sanatı açısından değil, Bulgar öykü geleneği açısından da yenidir.

"Eğer Konuşabilselerdi" kitabının anlatımı, okuyucunun önünde bir ırmak gibi başı ve sonu olmadan devamlı akar. Bu nedenle öykülerin başı, akış içinde verilen bir gelişmedir. Bu gelişme öykü başlamadan önce de akmaktadır,

¹⁰ Tsanev, G. Ako mojeha da govoryat, Uçilišten pregled, 36, br. 3, 1937, no 3, s. 379.

¹¹ Panova, İ. Ivan Vazov, Elin Pelin, Yordan Yovkov, Maystori na razkaza, izd. Narodna prosveta, Sofiya, 1988, s. 210.

¹² A.g.e., s. 183.

öykü bittikten sonra da akmaya devam eder. Yovkov devamlılıkla ilgili izlenimlerini, öykülerin başladığı kalıplarla sağlamaktadır. Örneğin “*Mituş Amca ve Ago yemek yerken (...)*” (“Dokato çicho Mituş i Ago se hranena ...”) ¹³, “*Tarlada doğurduğu düşünülen anne kurt, zarar vermeye başlamadan önce (...)*” (“Predi ošte vilçitsata, za koyato se misleşe, çe se uvilçila v nivite, da poçne da pravi pakosti, (...)” ¹⁴, “*Zahariya, Galunkalar’a girer girmez (...)*” (“Ştom Zahariya vleze u Galunkini...” ¹⁵.

İster ölüm ister önemsiz bir olay anlatılsın, olay başladığı gibi sonu yokmuşçasına bitmektedir. Yovkov, yalnızca insanın hayat için verdiği mücadeleyi tasvir etmez. Tasvir ettiği zaman ise, bu çok önemli noktaya daha az yer ayırırken, normal ayrıntılara daha geniş yer verir. Böylece gerginlik azalır ve hayati önem taşıyan olaylar sıradanmış gibi görünür. Örneğin “*Vasilena ve Ağa*” (“*Vasilena i gospodaryat*”) adlı öyküde Vasilena’nın, ağa olan Zahariya’nın onu istemeye geleceği konusundaki ümitleri uzun uzun anlatmıştır. Ancak öykü yapısının doruk noktası sayılan bu ümidin çöküşü yalnızca birkaç cümleyle verilmiştir:

“Geceyarısı, Vasilena kalktı, ayak uçlarına basa basa çıktı, en iyi iki gri atı çıkardı ve onları arabaya koştı. Hareket edeceği zaman içerden biri sordu:

– Kim var orada?

– Benim, diye cevap verdi Vasilena.

Araba önce yavaş yavaş hareket etti, sonra hızlandı ve aşağı doğru inen yolda sesler çıkartmaya başladı.” ¹⁶

“Eğer Konuşabilselerdi” adlı öykü kitabında figürün varlığı da çok farklıdır. Figür tuhaf olan, gözetilen gözlemci pozisyonundadır. “*Boynuzsuz Öküz*” (“*Şutuyat vol*”) adlı öyküde yer alan Mituş Amca ve Efrosim hem avluda iş yaparlar, hem de etraftaki hayvanları ve eşyaları seyrederek. Yani onlar hem bir şeyler seyrederek, hem de olayın bizzat içindedirler. Figürler, yavaş yavaş olayın gelişimiyle birlikte karakterlerini göstermektedirler. Yovkov’un öykülerindeki dünya, olayların ana motoru işlevinde değildir. Dünya, yalnızca sahneyi çeviren bir çerçevedir. Bu nedenle Yovkov’un figürü hareket durumunda değildir ve daha çok kendisini tanımak için çaba gösterir. Yazarın öyküleri kapalı bir çömleğe benzer ve bu çömlek içinde figürlerin kaderleri yüzmektedir. Figürler içe doğru hareket ederler ve merkezde sorunun çözümünü ararlar. Ünlü Bulgar edebiyat eleştirmeni İskra Panova, yazarın “Eğer Konuşabilselerdi” adlı kitabından önceki öykülerde yer alan figürlerinden söz ederken, önemli bir noktaya varmaktadır: “*Aslında*

¹³ Yovkov, Y.:Sıbrani sıçineniya, tom 3, izd Bilgarski pisatel, Sofiya, 1977, s. 228.

¹⁴ A.g.e.: s. 221.

¹⁵ A.g.e.: s. 235.

¹⁶ A.g.e.: s. 241.

*Yovkov'un öykülerinde dünya kendi çizgisini, insan da kendi çizgisini takip etmektedir*¹⁷ "Eğer Konuşabilselerdi" adlı eserinin figürleri, hem gözlemci, hem olaylar içinde yer alan, hem de olaylara maruz kalan pozisyonundadırlar. Burada dünya ve figür, yolları hiçbir zaman kesişmeyen değil, iç içe olan iki çizgidirler. Yovkov'un öykü sanatında ilginç ve orijinal olan başka bir özellik daha vardır. Öykülerinde yer alan ikinci derece figürlerin rolü çok ilginçtir. Bu ikincil figürler, genelde hiçbir şey yapmamakta, olaylara karışmamaktadırlar. Sanki öykü, onlar olmadan da aynı şekilde etkileyici olabilmektedir. Örneğin "Asiye" adlı kısa öyküde yer alan Lütfi, kuyunun başında durup su çıkarmaktadır. Tatlı su kuyularla ilgili köy manzarası onun gözleri aracılığıyla verilmiştir.

*"Kuyusundan su çıkarırken Lütfi'nin aklından sık sık aynı şey geçirdi; tatlı suyuyla, yapıldığı yerle ve en sonunda da bakıldığında görüntüsüyle kuyusu, insanın övünebileceği ve gurur duyabileceği bir şeydi bu. Öteki kuyular böyle değildi. İşte kendi kuyusundan o kuyuları da görüyordu; bu kuyular çarpılmış, hemen hemen terkedilmiş, sanki köyde değil çöldeydiler; etraflarında tek bir yeşil ot tanesi bile yoktu, toprak harman gibi ezilmişti. Bütün bu kuyuların suyu acıydı. Bunlardan yalnızca hayvanlar sulanıyordu, çok nadir bir insan tarafından kullanılıyordu, onlarda bütün gün serçeler, ağaçkakanlar ve yabani güvercinler uçuşuyorlardı."*¹⁸

Olay örgüsü içinde, çok fazla zaman geçmeden, kuyunun başında bir insanlık dramı yaşanmaya başlanır ; askerler tutuklu olan Murat'la su içmek için kuyuya gelir ve Murat kurtulmak için kuyuya atlar. Başta annesi olmak üzere hiç kimse onun kuyudan çıkmasını sağlayamaz. Sonra aşık olduğu güzel Asiye gelir ve Murat bunun üzerine kuyudan çıkar. Lütfi bütün bunları yalnızca seyretmekle yetinir, hiçbir şey anlatmaz, ancak okuyucu, onun gözüyle gördüğünü ve onun kulaklarıyla duyduğunu "aynen" hissetmektedir. Yovkov, bu tür yöntemlerle betimlemeyi yumuşatmayı, onu gerçekçi, tarafsız kılmayı amaçlar. Yovkov'dan önce Bulgar öykü geleneği böyle bir rol üstlenmiş ikincil figürleri tanımamaktadır. Yovkov'un figürleri, olaylar içinde karakter, ahlak, felsefe, bilgelik ve estetik duruş göstermektedirler. Bu figürler, kendilerini olay içinde değiştirmezler, daha sonra düşünme sırasında, kendilerini tanıma anlarında değişirler. Böylece olaylar, Yovkov'un öykülerinde önemli bir rol almaz. Olayın yerine felsefi derinlik gelmiştir. Bu öykülerde, özelliklerin ve duyguların gösterisi hiçbir zaman yapılmaz. Gösteri yerine derin ve sonsuz bir itiraf vardır. Bir güven hissedilir ve bu güven sayesinde, insan hayatında çok önemli rol oynayan günlük öğeler değer kazanır. Yovkov'un öyküleri, hayatın bir parçasını tasvir etmez. Bu öyküler, insanların geçmişini, geleceğini, psikolojisini, felsefesini, acısını ve sevincini dev bir televizyon ekrandaymış gibi okuyucunun gözleri önünde sergilemektedirler.

¹⁷ Panova, İ.: Vazov, Elin Pelin, Yovkov. Maystori na razkaza, izd. Narodna prosveta, Sofiya, 1988, s. 121.

¹⁸ Yovkov, Y. Sibrani sçineniya, tom 3, izd. Bılgarski pisatel, Sofiya, 1977, s. 124.

Yordan Yovkov'un yaratıcılığı, bugünkü ahlaki ve manevi çöküşle, çağın kontrolsüz teknolojik gelişmeleri sonucundaki yaşantımıza kattığı olumsuz etkilerle, insan ilişkilerinin robotlaşmasıyla sert bir zıtlasma oluşturmaktadır. Yovkov, insanın gücü ve güzelliği önünde eğilmemizi sağlamaktadır. Yovkov'un eserleri hakkı verilerek okunabilirse, ne söylemek istediği okuyucu tarafından rahatlıkla anlaşılacaktır. Herhalde onun yalnızca idealizmini değil; bize kendimizi ve gücümüzü tanımamızı sağlayan, doğayla ve çevremizle olan ilişkilerimizi iyileştirmemizi sağlayan, gizil bir güç vermektedir yazar. İşte bu nedenle Yovkov'un yaratıcı eserlerine ihtiyacımız vardır, olmaktadır ve hep de olacaktır. Yordan Yovkov'un eserleri, okuyucularda kötülük ve korkulardan kaçışın, güzellikleri kucaklayışın, iyiliğin ve adaletin önünde saf bir biçimde diz çöküşün ve kutsal bir tapınağa girerken yaşadığımız duyguların uyanmasına vesile olmaktadır.

KAYNAKÇA

Çakmakçı, İ.Murat. Yordan Yovkov ve Öyküleri, Doktora Tezi, A.Ü.S.B.E., Ankara 2004.

Kazanciyev, Spiridon. "Sreşti i razgovori s Yordan Yovkov", izd. Bılgarski pisatel, Sofiya, 1980.

Panova, İskra. Vazov, Elin Pelin, Yovkov. Maystori na razkara, izd. Narodna prosveta, Sofiya, 1988.

Tsanev, Georgi. Ako mojeha da govoryat, Uçilišten pregled, 36, br. 3, 1937.

Vasilev, Vladimir. Ot 1920 g. Do dnes. Yordan Yovkov, sp. Zlatorog, 14, kn. 4, Sofiya, 1933.

Yovkov, Yordan. Sıbrani sıçineniya, tom 2, izd. Bılgarski pisatel, Sofiya, 1970.

Yovkov, Yordan. Sıbrani sıçineniya, tom 3, izd. Bılgarski pisatel, Sofiya, 1977.